

"De reale boligpriser er fordoblet siden 1993. Dette har ført til store kapitalgevinster, der primært er kommet personer med høj indkomst til gode. Den nuværende boligbeskatning er meget lempelig med en lav ejendomsværdiskat og fritagelse for beskatning af kapitalgevinster. En forøgelse af beskatningen på ejerboliger vil kunne bidrage til at finansiere lettelser af skatten på arbejdskraft og andre mobile skatteklender. En forøgelse af skatten på boliger vil på længere sigt kunne indbringe ca. 20 mia. kr. ekstra pr. år. En neutral beskatning af boliger kan enten opnås gennem en forhøjelse af ejendomsværdiskatten til godt 1½ pct. eller gennem en kombination af en forhøjelse af ejendomsværdiskatten til 1 pct. af den aktuelle ejendomsværdi og en beskatning af kapitalgevinster, der omsættes i forbrug."

Fra resumeet til Dansk Økonomi, efterår 2005

Økonomisk politik - før, under og efter nullerne

Af Mogens Lykketoft¹

Den danske humlebi fløj godt gennem 1990erne. Men den rettidige omhu blev forsømt i 00erne, da bobleøkonomien fik frit løb med letsindige afdragsfrie fleksslån, ufinansierede skattelettelser og offentlig udgiftsfest. Da finanskrisen kom, styrtede ejendomspriser og beskæftigelse i dybet. Danmark blev hårdere ramt end nabolandene, og det skyldtes vores egen letsindige politik. Lige nu handler det mest om at få styr på gæld. Men det bør handle mere om, hvad der bedst kan skabe arbejde til flere. Og om, hvordan vi kommer på forkant med de nye udfordringer om ressourcenuddeling og klimaforandring, så opfyldelsen af behovet for bæredygtige produkter og teknologier også på verdensmarkedet kan blive vejen til endnu større dansk beskæftigelse. Det er også en udfordring at bevare et samfund med høj grad af lighed og velfærd under helt nye vilkår. Det handler mere om at skaffe mennesker bedre kompetencer end om, hvor mange hænder der præcis kan tælles op. Prioriterer vi rigtigt? Har vi de rigtige modeller, når vi tilrettelægger politikken?

Neoklassiske økonomer og nyliberale politikere forstår ikke, at den danske humlebi kan flyve: Hvordan kan et land med så høje skatter og offentlige udgifter klare sig bedre end de fleste?

Men selv om vi er gledet bagud i konkurrencen efter bobleøkonomien i 00erne, så flyver den danske humlebi stadigvæk bedre end så mange andre:

Så sent som i 2008 blev Danmark nr. tre i toppen af World Economic Forums indeks for konkurrenceevne. World Transparency Index placerer os som verdensmestre i at undgå korruption. Andre undersøgelser har udnævnt danskerne også til verdens lykkeligste folk.

¹ Mogens Lykketoft. Socialdemokratisk medlem af Folketinget siden 1981 og aktuelt formand for Folketinget. Tidligere skatteminister (1981-1982), finansminister (1993-2000) og udenrigsminister (2000-2001).

I det følgende vil jeg pege på de efter min mening væsentligste træk i dén økonomiske politik, der gav os den flotte placering - og den manglende omhu i 00erne, der bragte os ned ad rangstigen.

Jeg har altid ment, at økonomi og politik er uadskillelige. Al økonomisk politik handler både om at skabe værdier, og om hvordan de skal fordeles. Allerede derfor findes der ikke én og kun én objektivt rigtig økonomisk politik.

Imidlertid har forestillingen om en entydig økonomisk "saglighed", der er hævet over partipolitik, rumlet siden grundlæggelsen af Det Økonomiske Råd for 50 år siden; ikke mindst hos De Radikale, der jo også både var drivkraften i etableringen af Det Økonomiske Råd i 1962 og i at give Rådet særlige beføjelser i overvågningen af dansk økonomis europæiske konvergens her i 2012.

Jeg har gennem årene samarbejdet meget med De Radikale om økonomisk politik, men jeg også undervejs kæmpet en del med en radikal opfattelse af alle os andre som mere eller mindre fladpandede populistere, der ikke kunne leve op til den ægte saglighed, fordi vi skulle varetage særlige interesser hos grupper eller organisationer ude i samfundet.

Men måske er sandheden snarere, at alle politikere uden undtagelse har baglande, "venner" og prioriteter, der bare er forskellige. Desuden har vi – også efter at nogle af os har studeret økonomi – forskellige opfattelser af forklaringskraften i den danske virkelighed af bestemte økonomisk teorier og modeller.

Jeg er grundlæggende uddannet til at tro på Keynes, men selvfølgelig skal hans teorier tilpasses internationaliseringen og suppleres med svar på skiftende udfordringer, som befolknings- og velstandsekspllosion, ressourceknaphed og klimaforandringer rejser.

Min gamle mistro til den sovjetiske planøkonomi blev definitivt bekræftet, da Muren faldt i november 1989 og de kommunistiske systemer sank sammen under vægten af stupid ineffektivitet.

Min gamle mistro til den uregulerede kapitalisme blev genbekræftet, da finanskrisen kulminerende med Lehman Brothers fallit i september

2008. Den vestlige verden havde glemt lektien fra Den Store Depression i 1929 og fjernet alle de reguleringer, der skulle forhindre en gentagelse. Lektien gik i glemmebogen under Reagan og Thatcher og den ny tilstand blev solgt til hele verden som Washington Consensus. Vi fik derfor en globalisering anført af gigantiske multinationale selskaber og ikke mindst de enorme finanshuse, der fik lov til at spekulere og udlåne vildt og uansvarligt - og til sidst med deres hasardspil knuste vækst og beskæftigelse kloden rundt.

I en verden med enorm koncentration af økonomisk magt og politisk indflydelse hos få gigantiske, grænseløse, globale firmaer blev det glemt og fortrængt, at forudsætningen for den ideelle markedsøkonomi og det ideelle demokrati er fuld gennemsigtighed, rationalitet, forudsigelighed og reel konkurrence. Ingen af disse betingelser var opfyldt op til finanskrisen!

Måske er vi på vej til at forstå, at et marked fuld af erhvervs- og finansgiganter, der kan købe sig fri af hensigtsmæssig politisk kontrol, ikke skaber teoribøgernes ideelle markedsøkonomi – og at det i det virkelige liv er uhyre vigtigt igen at gøre markedet til tjener i stedet for herre.

Det burde stå klart, at det danske samfunds relative styrke i det aktuelle internationale kaos skyldes, at vi gennem årtier skabte stærke samfundsrammer om markedets kræfter; og at de problemer, vi nu kæmper med, især har deres oprindelse i, at samfundets rammestyring blev svækket under vort alt for stærke medløb i den internationale bobleøkonomi i 00erne.

Den danske model er historisk set drevet frem af Socialdemokratiet og fagbevægelsen i en blanding af kamp og samarbejde med borgerlige partier og arbejdsgivere. De enorme økonomiske og sociale forandringer de seneste 60 år er sket i samspil med to store og revolutionerende folkevandringer: Den massive vandring fra land til by og kvindernes indtog på det lønnede arbejdsmarked.

For et par generationer siden var de fleste gifte kvinders rolle at tage sig af børnene, de gamle og de syge inden for familiens rammer. Næsten usynligt. Og uden løn.

358 Nu er den yngre generations kvinder – også småbørnsmødrene – i lige så høj grad på arbejdsmarkedet som mændene. Det betyder, at Danmark er blandt de lande i verden, hvor de allerfleste mellem 18-62 år faktisk er på arbejdsmarkedet eller under uddannelse.

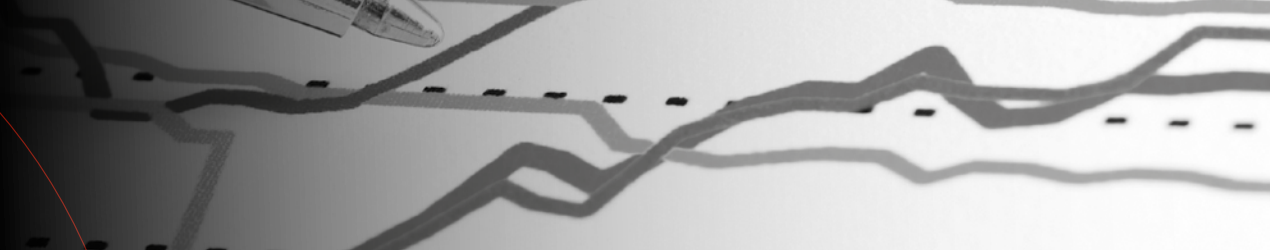
Kvindernes høje erhvervsdeltagelse er både årsag til og virkning af den vældige udbygning af kommunernes og statens rolle, når det gælder pasning af børn, syge og gamle.

Høj velstand, velfærd og beskæftigelse kunne udvikles, fordi staten sørgede for et alment godt uddannelsesniveau med en folkeskole, der har udviklet sociale kompetencer og evnen til at improvisere; dertil kommer solide traditioner for håndværksmæssig uddannelse og dramatisk vækst i andelen af befolkningen, som tager en videregående uddannelse:

Mange små, omstillingsdygtige, personligt ejede virksomheder har været i stand til at klare sig flot på verdensmarkedet og står for størstedelen af den private beskæftigelse. En generelt liberal erhvervspolitik er gået hånd i hånd med prioritering af en velfærdsudvikling og bæredygtig energiforsyning. Det skabte tidligt et stærkt hjemmemarked, der gav dansk industri afsættet til at blive ledende på værdifulde niches i verdensmarkedet.

Indtil det seneste tiår har det danske arbejdsmarked været helt domineret af en enhedsfagbevægelse, der samlede arbejderne og mange funktionærgrupper i LO.

Det har givet autoritet og handlekraft til helhedsløsninger, arbejdsmarkedspensioner og trepartsaftaler, som er en stor del af forklaringen på den danske models succes. Den såkaldte flexicurity-model har understøttet konkurrencekraften: Det har efter overenskomsterne været relativt let at hyre og fyre; en overvejende statsligt finansieret arbejdsløshedsforsikring, der for langt de fleste var kædet sammen med det faglige tilhørsforhold, har hidtil sikret de lavest lønnede tæt ved fuld løndækning fra første ledighedsdag og adskillige år frem.

Men den borgerlige regering 2001-11 svækkede sammenhængen mellem fagforeninger og A-kasser, og dette blev under bobleøkonomiens år ledsaget af faldende tilslutning til de traditionelle fagforeninger og A-kasser og styrkelse af de "gule" fagforeninger med lavere kontingent og mindre service. Dette blev fulgt op af et borgerligt flertals beslutning om at halvere dagpengeperioden til to år og gøre det dobbelt så svært at genoptjene dagpengeret fra nytår 2013. Dette var truende for tilliden til den danske flexicurity-model, fordi det træder i kraft i en situation med stor arbejdsløshed. Det var både fleksibiliteten og sikkerheden, der kom på spil. Men heldigvis fik man med både private og offentlige arbejdsgivere aftalt en avanceret form for jobrotation, med fortrinsret for de langtidsledige, og derfor undgår man forhåbentlig, at mange tusinder mister forsørgelse.

Og naturligvis er en lang dagpengeperiode ikke et mål i sig selv. Behovet herfor skal forebygges ved arbejdsmarkeds- og finanspolitik, der tilbyder alle, der rammes af ledighed, hurtigt at komme videre med efteruddannelse, jobtræning eller et nyt job: Den massive investering i en aktiv og opkvalificerende arbejdsmarkedspolitik var helt afgørende for den S-ledede regerings succes 1993-2001 og gav grundlag for uden sociale problemer at forkorte dagpengeperioden til 4 år. Ingen blev på grund af bortfald af dagpengeret tvunget til at gå fra hus og hjem eller acceptere et ekstremt lavtlønnet job: Alle langtidsledige, der fortsat havde arbejdsevne, kunne samles op af et godt tilbud, de ikke kunne afslå. Rådighedskravet blev reelt, men det samme blev tilbuddet om at opgradere de lediges kvalifikationer til at møde nye jobmuligheder.

Det lykkedes naturligvis kun ved hjælp af en aktiv pågående og umiddelbart ret dyr arbejdsmarkedspolitik.

Men selv en nok så aktiv og kostbar arbejdsmarkedspolitisk indsats lykkes kun fuldt ud, hvis den kan gå hånd i hånd med stigning i den generelle beskæftigelse, som det skete i 90'erne.

360 Den borgerlige Schlüter-regering 1982-93 lod i sine sidste år passivt en selvforstærkende jobkrise udvikle sig, så der i 1993 var langt over 300.000 arbejdsløse.²

Nyrups S-ledede regering 1993-2001 havde som succeskriterium hurtigt at styrke beskæftigelsen ved national dansk politisk handling; for at skabe mere produktion, flere værdier og mere lighed – i erkendelse af, at høj ledighed er den værste kilde til polarisering i et samfund.

Men vi var klar over, at det var lige så nødvendigt at sikre, at en finans- og kreditpolitisk lempelse blev midlertidig. Den økonomiske politik måtte strammes omhyggeligt op, når den private efterspørgsel kom i gang.

Vi satte os for at vise, at præcis konjunkturstyring *kan* praktiseres. Den borgerlige regerings argument for intet at gøre mod ledigheden var, at det er umuligt at styre konjunkturerne, og at de nok hen ad vejen skal rette sig selv!

Vi mente tværtimod, at blind tro på markedskræfterne betyder et menneskeligt og samfundsøkonomisk uacceptabelt stort tab: I krisetider stiger arbejdsløsheden uhyre hurtigt, men det kræver meget mere i tid og penge at vende situationen, når det først er gået galt. I det lange perspektiv er det meget mindre kostbart end at vente og se.

Denne uenighed gentages nu i hele den vestlige verden i debatten om, hvordan vi skal reagere på den globale finanskris.

---

² Schlüter-regeringen gennemførte i 1980'erne ubestrideligt væsentlige reformer som indførelse af fastkurspolitik og afskaffelse af dyrtidsreguleringen – indgreb, som den forrige S-regering nok havde overvejet, men ikke havde mulighed for at realisere. Desuden blev der sammen med Socialdemokraterne gennemført konsolidering af statsfinanser og opsparing ved beskatning af de private pensionsordningers uholdbart høje afkast samt en væsentlig begrænsning af værdien af rentefradraget ved skattereformaften i 1985.

Erfaringen fra 1990'erne er, at det *kan* lade sig gøre at styre at konjunkturerne, men at det kræver stor omhu med timingen. Vi arvede i 1993 en ledighed på 12 pct. og bragte den ned til 5 pct. i 2001. Da regeringen måtte gå af efter lige knapt ni års virke, var skabt job til ekstra 200.000 danskere. To tredjedele af de ekstra job var i private virksomheder, og en tredjedel var en nødvendig vækst i den offentlige beskæftigelse inden for uddannelse, sundhed, børnepasning og ældreomsorg.³

Konjunkturstyringen var kun en del af vores pointe. Lige så vigtigt var det, at vi kombinerede den makroøkonomiske styring med dybtgående strukturreformer af arbejdsmarkedet og skattesystemet, så et fortsat opsving i beskæftigelsen ikke blev kvalt af "flaskehalsproblemer" og nyt inflationspres.

Da jeg trådte til som finansminister i januar 1993, mente de klogeste hjerner i ministeriet, at den danske "strukturarbejdsløshed" var på 9 pct. Dvs., at vi ikke kunne komme under dette niveau, uden at økonomien begyndte at brænde sammen i mangel på kvalificeret arbejdskraft. Med fuld styrke på opkvalificering og efteruddannelse lykkedes det faktisk at få strukturarbejdsløsheden til frem til 2001 at falde i samme takt som arbejdsløshedstallene. Fremgangen i beskæftigelsen var langtidsholdbar!⁴

Da Anders Fogh var statsminister i 2001-2009 kom en ny filosofi til at styre den økonomiske politik.

³ Det er blevet anført, at Nyrup-regeringen i aftalerne med kommuner og især amtskommuner forsøgte at overholde egne moderate mål for væksten i den offentlige service. Men dén indvending overser dén form for forhandlingsøkonomi, der blev anvendt i 1990'erne – og i øvrigt også under Fogh-regeringen – hvor regeringen altid i sine planer måtte spille lavere ud med vækstforudsætningerne end det, man anså for et realistisk forhandlingsresultat. Væksten i den offentlige servicesektor i 90'erne var nødvendig for at nå målene med en aktiv arbejdsmarkeds- og uddannelsespolitik, imødekomme befolkningens forventninger til et sundhedsvæsen, der kunne anvende nye muligheder for behandling og helbredelse, samt passe et stigende antal børn, hvis forældre kom på arbejde, og et stigende antal meget plejekrævende gamle. Mens den gamle forhandlingsøkonomi i sagens natur fører til højere vækst end regeringen vedkendte sig i sine langtidspaner, synes den ny, strammere og mere sanktionsprægede styring af regioner og kommuner, der følges under den ny budgetlov, at føre til lavere vækst i de offentlige serviceområder, end regeringen siger, at den planlægger efter! For første gang i årtier er der i 2011-12 tale om et markant fald i den samlede offentlige beskæftigelse.

⁴ Pinsepakken i 1998 var et afgørende og forholdsvis smertefrit bidrag til at sikre, at væksten i økonomi og beskæftigelse med rettidig omhu kunne fortsættes uden flaskehalsproblemer til gavn for en igangværende eksportvækst via afdæmpning af væksten i privatforbruget. Denne afdæmpning skete ved at skrue noget op på ejendomsværdibeskatningen, og derved tage noget af luften ud af en igangværende ejendomsprisboble, for den gav grundlag for en usund stor, ekstra, privat forbrugslåntagning.

Fogh fandt det ikke politisk opportunt at bremse voldsomt op i den offentlige service, men satsede ifølge sine egne tidlige skrivelser på gradvist at ændre befolkningens holdninger til fordel for mere privat og mindre skattefinansieret offentlig service; og på at udhule velfærdssamfundets indtægtsgrundlag, således at det senere ville være en uomgængelig nødvendighed også at bremse udgifterne. I flere omgange besluttede de borgerlige regeringer frem til 2009 betydelige reduktioner i indkomstbeskatningen, der enten var ufinansierede, kun delvis finansierede eller først senere finansierede.⁵

Frem til 2008 kunne Fogh – begunstiget af bobleøkonomiens falske medvind og vældige engangsindtægter fra bl.a. olie og gas i Nordsøen og skatten på afkast af pensionsopsparing - efterlade en illusion om, at den enkelte borger både kunne betale mindre og få mere offentlige service. Opbremningen i de offentlige udgifter skete ikke for alvor i de borgerlige regeringers tid, men lå som en tvangsarv efter regeringsskiftet i 2011!⁶

Fogh-regeringens valgsejre i 2005 og 2007 blev i høj grad bygget på kombinationen af stigende offentlige udgifter, faldende indkomstskatter og den vældige boble af prisstigninger og privat forbrugslåntagning i fast ejendom, som man fik iværksat ved indførelsen af afdragsfri flekslån under den ekstremt lave korte rente midt i 00'erne. Med vores viden om, hvor kort folk tænker - og i hvor høj grad, de køber ejendom på grundlag af de årlige ydelser efter skat - burde politikere og økonomer have været

⁵ *Det teoretiske grundlag for skattelettelserne er, at lavere marginalsatser til den del af vælgerkorpsset, der tjener godt, vil styrke arbejdsuddannelsen og forebygge hjerneflugt af højtuddannede fra Danmark. Det empiriske grundlag for teorien er svagt i Danmark: Danskerne arbejder allerede hårdt, og de fleste danskere, der rejser til udlandet for at få uddannelse eller arbejde, vender efter nogle år tilbage. Men det er for de velhavende og veluddannede en attraktiv teori, at skattelettelser til dem i grunden er samfundsgavnlig og selvfinansierende. I højkonjunkturen har skattelettelserne bidraget til ustabiliteten, der førte frem til finanskrisen. Og nu under finanskrisen virker skattelettelser ikke effektivt som middel mod arbejdsløsheden, fordi mange er så forgældede og usikre på deres beskæftigelse, at enhver forbedring i privatøkonomien bruges til at konsolidere (spare op, nedbringe gæld). Vi ser aktuelt kun ringe forbrugseffekt af udbetaling af efterlønskointingent for dem, der melder fra den forringede efterlønsordning, og det er heller ikke sandsynligt, at en stor del af skattelettelserne i 2013 omsættes i øget forbrug.*

⁶ *Fogh-regeringen indgik ingen finanslovsaftaler med oppositionen på venstre side, mens Dansk Folkeparti godkendte udgiftslinjen med tillæg af den årlige forhøjelse af ældrechecken. Den eneste større udgiftsbegrænsende aftale, der blev indgået med Socialdemokratiet og De Radikale var velfærdsskattereformen i 2006; her havde regeringen brug for oppositionen til at tage medansvar for en potentielt upopulær beslutning om at forhøje tilbagetrækningsalderen til efterløn og folkepension. DF forsinkede forhøjelsen et par år mere end regeringen, S og R ellers havde kunnet ens om, så indfasningen først skulle ske fra 2018. Først med aftalen mellem V, K, R og DF i 2011 blev forhøjelsen af tilbagetrækningsalderen kraftigt fremrykket. Det faldt i den S-ledede regerings lod at gennemføre denne aftale!*

klar over, at denne mekanik ville fremkalde ekstraordinært store stigninger i ejendomspriserne og en selvforstærkende låntagning til privatforbrug.

Man kan undres over det kollektive vanvid, der kan gribe et samfund, så alle en overgang tror på, at fordi ejendomme stiger usædvanligt meget mere end alt andet, så vil det nok fortsætte for evigt - i stedet for at erindre, at prisbobler altid efterfølges af prisfald (f.eks. IT-boblen i 2000 og aktiemarkedet fra 2007). Jo større bobler, jo større brist.

Den kunstige opskruning af priserne kunne være dæmpet ved at lade ejendomsværdiskatten følge værdistigningen eller fortsætte nedtrapningen af rentefradragets værdi. Men netop fastfrysning af ejendomsværdiskatten i kroner var et hovedpunkt i regeringens program. Og den yderligere begrænsning af rentefradraget blev først iværksat, da skaden var sket, og ejendomspriserne jo var kommet alt for højt op.

Rettidig omhu fra 90erne blev med andre ord erstattet af en konjunkturmedløbspolitik, der førte til enorm privat låntagning på oppustede friværdier, skabte en uholdbar højkonjunktur med overgangsvis endda meget høj beskæftigelse – men også forringet konkurrenceevne som følge af løninflation og svækket fokus på produktivitet og efteruddannelse.

Statsfinanserne bugnede, mens boblen voksede. Finansminister Thor Petersen sagde som vittighed, at vi snart kunne købe hele verden. Statsminister Fogh antydede, at der var fundet en formel til evig velstand, og at de økonomiske lærebøger måtte skrives om - men søgte samtidig væk til en international stilling, da jorden begyndte at brænde, og finanskrisen slog igennem!

Den danske bobleøkonomi bristede med dramatiske konsekvenser, og det var langt fra alene noget, der kom til os fra USA. Efterspørgslen svigtede, fordi friværdierne forsvandt lige så hurtigt, som de opstod. Mange havde købt deres hus alt for dyrt og havde optaget alt for store lån, så de nu var teknisk insolvente. Mange blev arbejdsløse og endnu flere bange for at blive arbejdsløse.

Vore nabolande Tyskland og Sverige stod stærkere imod krisen end Danmark, fordi de havde undgået at drive ejendomsmarked og inflation i

364 vejret og derfor heller ikke havde så voldsom privat låntagning. Danmark blev ramt med et tab af 160.000 private arbejdspladser og et fald i BNP på 5 pct. i kombination af svigtende efterspørgsel og svigtende international konkurrencekraft. Og i kølvandet på faldet i vækst og beskæftigelse kom et voldsomt omsving fra enestående overskud til enestående underskud på statens finanser: Konsekvensen af reduktionen af statens faste skatteindtægter blev nu synlig for enhver!

Svaret fra Foghs efterfølger som statsminister – Lars Løkke - var, at nu måtte udgifterne for alvor bremses, samtidig med at der blev gennemført endnu en runde skattelettelser, som først skulle finansieres meget senere. Det var helt efter Foghs oprindelige drejebog: Når indtægterne fjernes, bliver udgiftsreduktionerne uafvendelige. Det store øksehug blev en meget betydelig indskrænkning af efterlønnen.⁷

Det politiske fokus har – både før og efter regeringsskiftet i 2011 – været meget skarpt på at sikre større arbejdsudbud. Tilbagetrækningsreformen er langsigtet et stort element i regnestykkerne. Bedre opfølgning i forhold til langvarigt syge og arbejdsløse og bedre integration på arbejdsmarkedet af mennesker med fremmed baggrund er også nødvendige elementer i denne indsats.

---

⁷ Reformen, der skal få en voksende ældrebefolkning til at forlænge arbejdslivet har længe været på dagsordenen. I 1970 trak danskerne sig typisk tilbage i 67 års alderen og levede gennemsnitligt til de var 73 år. I 2006 trak de sig typisk tilbage i 62 års alderen og levede, til de gennemsnitligt var over 78 år. Levealderen er fortsat i vækst, og meget tyder på, at folk typisk først bliver rigtigt ældede og dårlige få år før de dør. Den første efterlønsændring i 1998 havde et begrænset sigte på at få folk, der ikke var fysisk nedslidte og havde gode pensionsordninger, til ikke at trække tidligt på efterlønnen. Velfærdsreformen fra 2006 sigtede på med langt varsel at sammenkoble tilbagetrækningsalder og gennemsnitlig levealder. Også før de seneste lovændringer fra 2011 om efterløn og folkepension var der formentlig en naturlig bevægelse i gang i retning af senere tilbagetrækning: Også uden disse lovændringer ville det meste af bevægelsen i retning af senere og mere gradvis tilbagetrækning være sket, simpelthen fordi de nye generationer, der nu og fremover bliver over 60 år, er sundere, mindre nedslidte og har udsigt til at leve væsentligt længere. Og de er gennemsnitligt set langt bedre uddannede. En langt større andel af dem arbejder ikke bare for at leve, men lever for at arbejde - fordi de tilhører den begunstigede del af menneskeheden, der har fået lov til at få det spændende og udviklende arbejde. Det fordelingspolitiske problem med den seneste efterlønsstramning er, at den især rammer dem, der har arbejdet for at leve og typisk ikke har en så lang restlevetid som de andre.

Men grundlæggende handler det både om, at vi gennemsnitligt i livet og i det enkelte år på sigt – efterhånden som der faktisk bliver mangel på arbejdskraft - skal arbejde noget mere for at undgå et velfærdstab som følge af små årgange i aktiv alder og en voksende ældrebefolkning.

Men faktisk er erfaringen fra de seneste højkonjunkturer, at et stort ekstra arbejdsudbud kommer af sig selv, når efterspørgslen efter arbejdskraften først begynder at melde sig. Noget af det kommer fra andre dele af Europa og verden, for vi har ikke længere et afgrænset dansk arbejdsmarked

Men to væsentlige betragtninger skal føjes til:

For det første er det langt vigtigere, hvilken arbejdsstyrke vi har om 10-15 år – end præcis hvor mange de er. Vi kan desværre sagtens risikere at mangle 200.000 med de rette kvalifikationer og have 200.000 gående, som ikke kan finde beskæftigelse, fordi deres kundskaber ikke er blevet opgraderet i tide. Kompetence og produktivitet er vigtigere end antal, og derfor har vi et massivt behov for investering i livslang uddannelse og i forskning og udvikling.

For det andet må vi desværre forudse, at problemet de nærmeste år under ingen omstændigheder er arbejdskraftmangel, men tværtimod for stor arbejdsløshed. Alt for mange - og især alt for mange unge – er ledige. Det er teoretisk rigtigt, at øget arbejdsudbud i det lange løb skaber sin egen efterspørgsel. Men risikoen er som Keynes sagde: I det lange løb er vi alle døde.

Der synes i det virkelige liv at være en hurtigere kobling fra øget efterspørgsel til øget udbud end omvendt.

Det store aktuelle spørgsmål til den økonomiske politik er derfor, hvordan vi skaber efterspørgsel efter arbejdskraften.

Der er ikke stærkt belæg for, at skattelettelser til virksomheder eller lønmodtagere skaber denne efterspørgsel i en konjunktursituation som den aktuelle. De stadige krav herom fra erhvervsorganisationer og borgerlige partier skal testes op mod, hvad man kunne få af beskæftigelse og konkurrencekraft ved at investere de samme penge i uddannelse og forskning.

Nobelpristageren Joseph Stiglitz foreslår meget alternativt, at man i stedet forhøjer skatten på selskaber, der har stor profit, men ikke investerer pengene i nye job.

Man kunne også i EU agitere for, at medlemslandene aftaler et minimumsniveau for selskabsskat, så vi ikke skal konkurrere indbyrdes på selskabsskattelettelse og derved udhule finansieringsgrundlaget for vore velfærdssamfund.

Ét er, at det er vanskeligt at stimulere privatforbruget ved skattelettelser i borgernes nuværende sindstilstand og finansielt anspændte situation. Noget andet er, om det overhovedet er god politisk pædagogik, hvis man erkender, at ressourcекnaphed og klimaproblemer langsigtet vil forhindre os i at fortsætte det hidtil kendte forbrugsmønster. Var det så ikke bedre, hvis politikere havde mod til i langt højere grad at “tvinge” borgere og virksomheder til at investere i f.eks. energibesparelser og vedvarende energi m.v. – alt det, der kan sikre langsigtet bæredygtighed og konkurrenceevne? Og fremrykke endnu flere samfundsinvesteringer, der kan bidrage hertil.⁸

Til sidst enkelte ord om det med at fordele: Danmark er stadig et af de lande, hvor fordelingen er mest lige. Men forskellene er *større* end før: Mellem de få meget rige og et stigende antal fattige. Mellem ejere og lejere. Mellem de veletablerede ældre og de unge, nyetablerede boligejere. Mellem hovedstad og provins. Mellem folk i job og dem på overførselsindkomst. Mellem veletablerede danskere og nytilkommende indvandre-re og flygtninge. Og større uligheder betyder mindre sammenhængskraft.

---

⁸ Staten kan låne penge til endda historisk lav rente og til en vis grad anvende arbejdskraft, den ellers skal betale dagpenge ud til. Det er et godt argument for at fremrykke investeringer, vi ved, skal laves, og som på sigt forbedrer vores konkurrenceevne. Men vore selvpåtagne EU-forpligtelser om meget hurtigt at opnå strukturel balance på statsbudgettet kan stille sig i vejen for, at staten kan låne billigst muligt. Projekterne kan også finansieres historisk billigt – om end lidt dyrere – via offentlig-private partnerskaber (OPP). Og det kan være hensigtsmæssigt for her og nu at skabe beskæftigelse, hvis staten af hensyn til EU-aftaler har lukket sine egne muligheder for at finansiere.

Så der er alvorlige trusler mod “Den danske Model”. De største trusler kommer ikke fra globaliseringens pres, men fra muligvis faldende folkelig opbakning til den ellers så indlysende og succesrige formel for samfundsindretningen. Og faldet i opbakning kan desværre fremskyndes ved for ureflekteret brug af drømmeagtige ligevægtsmodeller i udformningen af den økonomiske politik.

Litteratur

Lykketoft M. (2009): *Den Danske Model- en europæisk succeshistorie*, Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.